

ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ІНШОМОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

*О.І. Лещенко, кандидат філологічних наук, доцент,
Українська академія банківської справи*

Розглядаються лінгво-філософські аспекти проблеми культури іноземного спілкування; обґрунтовується об'єктивна необхідність навчання культурі коректного використання як вербальних, так і невербальних засобів комунікації при спілкуванні іноземною мовою у процесі формування у сучасних спеціалістів іноземної картини світу.

Проблеми відображення у мові картини світу та виявлення у зв'язку з цим універсального і національного в мовній свідомості представників різних лінгвокультурних груп протягом останніх років привертають пильну увагу дослідників-мовознавців. Зацікавленість цими проблемами зумовлена загальноісторичним розвитком лінгвістичної думки та розвитком мови взагалі, оскільки мова безпосередньо пов'язана з життям суспільства.

Зростаюча потреба у спілкуванні іноземною мовою ніколи не відчувалася так очевидно, як зараз, коли мати на увазі різноманітні міжнародні контакти, які активно розвиваються, у тому числі й ділові. Інтеграція України в міжнародну економічну систему, інтернаціоналізація економічної освіти та реальна можливість безпосередньо спілкуватися з іноземними колегами ставить на порядок денний питання про необхідність навчання культурі спілкування іноземною мовою у процесі підготовки сучасних спеціалістів.

Культура мовленнєвого спілкування передбачає вміння здійснювати комунікацію відповідно до норм, що склалися в даному мовному колективі, з урахуванням психологічних механізмів впливу на адресата, а також використання лінгвістичних засобів та способів реалізації такого спілкування з метою досягнення найбільшого запланованого прагматичного результату (М.О. Фаєнова).

У лінгвістиці завжди пріоритетними були питання виникнення і розвитку мови, виявлення багатогранних її зв'язків з мовцями, із суспільством. Це пояснюється тим, що виділити мову серед інших суспільних явищ дійсності, виявити її природу і сутність, принципи і закономірності, які лежать в основі її історичного розвитку, неможливо поза вивченням умов спілкування, без аналізу конкретної мовленнєвої діяльності, в якій збагачується, змінюється і розвивається природна мова. Осмислення природи мови, міри її "психічності" й "соціальності", а головне – її функції оформлення думки у практичній і теоретичній діяльності людини спричинило проникнення в лінгвістику ідей і методів наук, що мають той самий об'єкт, а відповідно і "зворотне" проникнення мовознавчих ідей у ці науки. Саме тому виникли такі суміжні галузі знання про мову, як етнолінгвістика, психолінгвістика, соціолінгвістика, соціопсихолінгвістика і семіотика. У центрі уваги цих суміжних дисциплін перебуває один і той же об'єкт – мова: її природа, структура, функції; мовлення, його природа й механізми; співвідношення мови і суспільства, мови і мислення.

Природно, що аналіз мовленнєвого спілкування спрямований, у першу чергу на дослідження вербальних компонентів інтеракції. Однак не можна не

брати до уваги виразні рухи обличчя та рук, пози, дії та інтонації мовців, що мають для комунікації безпосереднє значення. Контакт між тими, хто розмовляє, розпочинається вже на несловесному рівні і вже на цьому рівні може починатися або взаємне розуміння, або взаємне непорозуміння людей різних мовних культур, так як у системі невербальної поведінки є зони як корелюючі з відповідною системою рідної мови, так і ті, що різко розходяться з нею. Варто при цьому згадати висловлювання Л. Єльмслева про те, що мова, яка розглядається як надіндивідуальне соціальне впровадження, служить для характеристики нації. “Мова настільки глибоко пустила коріння в особистість, родину, націю, людство і саме життя, що ми інколи не можемо утриматися від питання, чи не є мова не просто відображенням явищ, а їх втіленням – тим сім’ям, з якого вони вирости” [1, с. 264-265]. Жести, міміка та інші засоби невербальної комунікації здаються носію мови настільки природними, що він навіть не припускається думки про те, що звичні для нього жести можуть мати зовсім інше значення у представників іншої культури. Носій мови може швидше зрозуміти і “пробачити” помилку у вербальному оформленні висловлювання, аніж порушення норми невербального оформлення висловлювання. Дослідження показують, що порушення правил використання невербальних засобів комунікації носій мови відносить не до недостатнього знання норм невербальної поведінки, а вважає, що жести, міміка, інтонації і т. ін. застосовувались зі спеціальними цілями. Це призводить або до порушення процесу комунікації та взаєморозуміння, або сприймається носієм мови як намір принизити і навіть образити його, що негативно позначається на кінцевому результаті всього ділового спілкування у цілому.

Згідно з поглядами представників європейського неогумбольдтіанства (Л. Вайсгербер, Г. Гольц, Г. Іпсен, П. Гартман) мислення кожного народу має власне національні риси і його розвиток визначається іманентним розвитком національної мови. Кожен народ має специфічну “картину світу”, характер якої зумовлюється тією мовою, носієм якої він є. Кожна мова має свій, тільки їй властивий світогляд; перебуваючи між людиною і всесвітом, вона відкриває своєю структурою, словотворенням, особливим лексичним складом істини про навколишній світ. У такий спосіб формується національний світогляд. Сфера та частотність вживання невербальних компонентів комунікації також зумовлюються традиціями та національним характером народу. Отже, для ефективного володіння іноземною мовою необхідно знати не тільки фонетичну, граматичну та лексичну структуру мови, яка вивчається, але і національно-культурні особливості невербальної поведінки її носіїв.

Відмінності у невербальному супроводженні мовлення містяться не тільки в якісних показниках (маються на увазі такі невербальні компоненти комунікації, які притаманні лише певній лінгво-культурній спільності, або ті, що збігаються за формою, але відрізняються за значенням від невербальних компонентів іншого народу). Різниця полягає також і в кількісних показниках, до яких відноситься частотність використання невербальних компонентів у процесі комунікації. Специфіка мовної поведінки англійців, наприклад, відзначається помірним використанням невербальних компонентів. Надмірна жестикуляція під час спілкування з представниками англійської культури

може здатися їм невічливою і, як наслідок, негативно вплинути на досягнення запланованого прагматичного результату.

Закон мовного суспільства (Л. Вайсгербер) констатує, що будь-яка мова існує тільки в умовах визначеного колективу людей, для яких ця мова є рідною, – мовної спільноти. Індивідуум розгортає свою мовну індивідуальність тільки за допомогою і в межах мовної спільноти. Важливе значення для успішної реалізації процесу комунікації мають формули мовного етикету, обов'язкові для членів певної мовної спільноти. Правильне та доречне використання етикетних мовних та парамовних актів привітання, прощання, подяки, вибачення та інших є запорукою ефективного спілкування, а отже і запорукою успіху комунікації та ділових стосунків у цілому. Вибір тих чи інших вербальних та невербальних засобів реалізації етикетних формул спілкування свідчить про визначені соціальні відносини комунікантів та залежить від таких факторів, як ступінь знайомства осіб, які спілкуються, їх суспільне становище, вік, умови спілкування. Наявність об'єктивних умов для використання доречних паралінгвістичних засобів усвідомлюється носіями мови інтуїтивно. Ті ж, хто вивчає іноземну мову, повинні бути цьому навчені. В умовах неспеціалізованого (немовного) вузу економічного профілю, де навчання іноземній мові здійснюється у стислі строки, при обмеженій кількості та певному ліміті навчального часу і нерідко доволі низькому початковому (вихідному) рівні володіння мовою абітурієнтами, ці завдання надзвичайно ускладнюються. За таких обставин у великій нагоді стають відеокурси, які повинні якомога ширше використовуватися викладачами іноземних мов у навчальному процесі, оскільки не тільки дозволяють оптимізувати вивчення професійно-орієнтованої іноземної мови взагалі, але й у компресованій і водночас яскравій пізнавальній формі надають студентам живі (візуальні) типові приклади й ситуації ефективного застосування носіями мови як вербальних, так і невербальних засобів комунікації, що, безумовно, сприяє підвищенню культури спілкування іноземною мовою.

Комунікація, спілкування – це в першу чергу спосіб виявлення тієї чи іншої корекції в “образі світу” співрозмовника. “Так само засвоєння нової мови є перехід на новий “образ світу”, необхідний для взаєморозуміння і співпраці з носіями тієї чи іншої мови й іншої культури. Щоб мова могла служити засобом спілкування, за нею повинно стояти подібне розуміння дійсності, яку вона й означає, і навпаки: єдність розуміння дійсності і єдність дій у ній мають своєю передумовою можливість адекватного спілкування” [3, с. 153-154].

Таким чином, для ефективного вивчення і подальшого результативного володіння іноземною мовою у процесі підготовки сучасних спеціалістів необхідно приділяти належну увагу навчанню культурі спілкування цією мовою, що включає навички як нормативного, так і виразового використання вербальних та невербальних засобів комунікації.

Список літератури

1. Ельмслев Л. Прологомени к теории языка // Новое в лингвистике. – М.: Изд-во иностр. лит., 1960. – Вып. 1. – С. 264-389.
2. Леонтьев А.А. Психолінгвістика // Тенденции развития психологической науки. – М.: Наука, 1989. – С. 144-154.
3. Радченко О.А. Лінгвофілософський неоромантизм Й.Л. Вайсгербера // Вопросы языкознания. – 1993. – № 2. – С. 107-124.

Summary

The article deals with philosophic and linguistic aspects of the foreign interaction culture. The objective necessity of teaching how to use verbal and non-verbal means of foreign language communication adequately is viewed in respect to cultural peculiarities of foreign language mapping of the world formation.

Лещенко О.І. Сучасна картина світу : інтеграція наукового та позанаукового знання / О.І. Лещенко // Збірник наукових праць.– Суми, 2004. – Вип. 3.– 310 с.